

MARK GALEOTTI

ZROZENÍ

VOJENSKÁ HISTORIE
RUSKA OD JEHO
POČÁTKU PO DNEŠEK

Z VÁLKY

Mark Galeotti
ZROZENI Z VÁLKY

Mark Galeotti

ZROZENI Z VÁLKY

86.4706-0518 Forged in War Embroidery 2

32-07-2024 141

FORGED IN WAR

Copyright © 2024 Mark Galeotti

Tento překlad knihy *Forged in War: A military history of Russia from its beginnings to today* vydává nakladatelství Bourdon na základě dohody s nakladatelstvím Osprey Publishing, které je součástí Bloomsbury Publishing Plc.

České vydání © Bourdon, 2025

Překlad © Jan Škrob, 2025

Obrázek na obálce © iStock

ISBN: 978-80-7611-292-6

Obsah

Seznam map

Úvod

ZEMĚ MEZI

„JEDEN VÝPRASK ZA DRUHÝM“

První část

1

ZEMĚ VHODNÁ K DOBYTÍ

PŘÍCHOD VARJAGŮ

VPÁD DO KONSTANTINOPOLE, ROKU 860

OLEG MOUDRÝ

KMOTR RUSI

Chcete vědět víc?

2

TEROR NA DREVLJANECH, ROKU 946

KNÍŽECÍ ZÁSTUPY

RUS A ŘEKOVÉ

PEČENĚŽSKÁ HROZBA

VLADIMÍR VELIKÝ

VÁLČÍCÍ KNÍŽATA

Chcete vědět víc?

3

SEVERNÍ KRÍŽOVÉ VÝPRAVY

PEREGRINUS EXPECTAVI

RUSKÉ TAŽENÍ

BITVA NA JEZEŘE PEIPUS, ROKU 1242

Chcete vědět víc?

4

VLNY Z VÝCHODU

POLOVCI

BITVA NA ŘECE SUTĚNI, 1103

ZNOVU ROZTRŽIŠTĚNÍ

Chcete vědět víc?

5

„STRAŠLIVÍ CIZINCI“

CESTA K ŘECE KALCE

MASAKR NA KALCE, ROKU 1223

MONGOLSKÁ INVAZE

ZLATÁ HORDA

Chcete vědět víc?

6

JHO

KNÍŽECÍ SPORY

VZESTUP MOSKVY

DONSKÉHO GAMBIT

BITVA NA KULIKOVĚ POLI, ROKU 1380

STÁNÍ NA ŘECE UGŘE

Chcete vědět víc?

ČÁST DRUHÁ

7

STÁTNÍK IVAN

NA KAZAŇ!

KAZAŇ, ROKU 1552

STRELCY

NOVÍ NEPŘÁTELE, NOVÉ VÁLKY

Chcete vědět víc?

8

Období hrůzy a zmatků

OPRIČNINA

SMUTA

DMITRIÁDY

BITVA U MOSKVVY, ROKU 1611

NOVÝ ZAČÁTEK

Chcete vědět víc?

9

DIVOKÁ POLE

KORUNA A KOZÁCI

ZÁPOROŽSKÝ SÍČ

AZOV, ROKU 1637

AZOV, ROKU 1641

Chcete vědět víc?

10

DOBÝVÁNÍ SIBIŘE

SETKÁNÍ S „KNÍŽETEM BOGDOJEM“

BITVA V KORČEJEVSKÉ ZÁTOCE, ROKU 1658

IMPÉRIUM VEŘEJNÉ I SOUKROMÉ

Zajímá vás víc?

TŘETÍ ČÁST

11

ZA CIZÍMI VZORY

PETROVSKÝ VÁLEČNÝ STROJ

VELKÉ POSELSTVO

POBALTSKÁ FLOTA

BITVA U GRENGAMU, 1720

Zajímá vás víc?

12

MEDVĚD A LEV

ARMÁDA NOVÉHO TYPU

VELKÁ SEVERNÍ VÁLKA

POLTAVA, ROKU 1709

ZBRANĚ PROMLUVILY JASNĚ

Chcete vědět víc?

13

POLOMODERNÍ ARMÁDA

DALŠÍ RUSKO-TURECKÁ VÁLKA

NÁSLEDNICKÉ VÁLKY

KUNERSDORF, ROKU 1759

PŘEV RATY A KATEŘINY

Chcete vědět víc?

14

NEPOKOJE A POVSTÁNÍ

ŠVÉDSKÉ KŘÍDLO

POLSKO-LITEVSKÉ KŘÍDLO

OSMANSKÉ KŘÍDLO: CAHUL, ROKU 1770

NÁŠUP: RUSKO-TURECKÁ VÁLKA V LETECH 1787–1792

Chcete vědět víc?

ČÁST ČTVRTÁ

15

OD PAVLA K ALEXANDROVI

PŘERUŠOVANÁ VÁLKA S FRANCIÍ

VLASTENECKÁ VÁLKA

BORODINO, ROKU 1812

ÚSTUP

NA PAŘÍŽ!

Chcete vědět víc?

16

DĚKABRISTÉ

ČETNÍK EVROPY

PUSTÉ PERIFERIE

PORCOVÁNÍ KAVKAZU: DARGO, ROKU 1845

Chcete vědět víc?

17

ZAOSTALÍ

VÝCHODNÍ OTÁZKA

KRYMSKÁ VÁLKA

BALAKLAVA, ROKU 1854

JINÁ KRYMSKÁ VÁLKA

ÚSTUP K REFORMĚ

Chcete vědět víc?

18

REFORMA NUTNÁ K PŘEŽITÍ

MILJUTINOVY REFORMY

REAKČNÍ OBRAT

CESTA K VÁLCE NA DÁLNĚM VÝCHODĚ

PÁD PORT ARTURU

CUŠIMA, ROKU 1905

VELKÁ GENERÁLNÍ ZKOUŠKA

Chcete vědět víc?

19

SYSTÉM V KRIZI

PROPADNUTÍ DO VÁLKY

TANNENBERG, ROKU 1914

SELHÁVÁNÍ A TÁPÁNÍ

BLÍŽÍ SE BOUŘE

PÁTÁ ČÁST

20

BEZDĚČNÁ REVOLUCE

NÁSTUP BOLŠEVIKŮ

RUDÁ REVOLUCE

RUSKÁ OBČANSKÁ VÁLKA

OBLÉHÁNÍ CARICYNU V LETECH 1918–1919

Chcete vědět víc?

21

SOCIALISMUS V JEDNÉ ZEMI

(A VŠUDE JINDE PODVRATNÁ ČINNOST)

RUDÁ ARMÁDA

REVOLUČNÍ VÁLČENÍ

PÁD DO VÁLKY

OPERACE BARBAROSSA

STALINGRAD, 1942–1943

NA BERLIN!

SUPERVELMOC

Chcete vědět víc?

22

BUDOVÁNÍ ŘÍŠE

NA CESTĚ K PORÁŽCE VE STUDENÉ VÁLCE: MIKROČIP ZA MIKROČIPEM

POTĚMKINOVA ARMÁDA

PRVNÍ SVĚTOVÁ (PROXY) VÁLKA

KÁBUL, ROKU 1979

NÁSTUP GORBAČOVA, PÁD SSSR

Chcete vědět víc?

ŠESTÁ ČÁST

23

ZKRACHOVALÁ ARMÁDA

DVĚ ČEČENSKÉ VÁLKY

PUTIN OBRACÍ

CCHINVALI, ROKU 2008

Chcete vědět víc?

24

ARMÁDA NOVÉ PODOBY

KRYM, ROKU 2014

OD DONBASU PO ALEPPO

POLITICKÁ VÁLKA PROTI UKRAJINĚ

KYJEV, 2022

Chcete vědět víc?

25

VLADIMIR PUTIN, MNICHOVSKÝ PROJEV, ROKU 2007

ZEMĚ DEFINOVANÁ DOBÝVÁNÍM

STRACH Z DRUHÝCH, STRACH ZE SEBE

NEJLEPŠÍ OBRANA JE DOBRÝ ÚTOK

NE VĚČNÉ VÁLKY – ALE VĚČNÉ OBAVY

Chcete vědět víc?

SEZNAM MAP

Mapa 1: Rus a její národy, kolem roku 910

Mapa 2: Východní Evropa, období cca 1223–1242

Mapa 3: Mongolská tažení, od léta 1220 do roku 1222

Mapa 4: Zlatá horda

Mapa 5: Smuta, 1598–1618

Mapa 6: Ruská expanze do Asie

Mapa 7: Ruské tažení proti francouzské invazi do Moskvy, roku 1812

Mapa 8: Plavba eskadry do Port Arturu

Mapa 9: Invaze do Sovětského svazu

Mapa 10: Ruské útoky a rozmístění jednotek, roku 2022

ÚVOD

„Válka je něco tak nespravedlivého a zlého, že ti, kdo bojují, se v sobě snaží umlčet hlas svědomí.“

„To je ten paradox Rusů. Chtějí mír. Chtějí ho tak moc, že by pro jeho dosažení spálili celý svět.“

„Jedna moje část chce žít v pohodlí, trávit poklidné večery s rodinou a pracovat v kanceláři, ale když mi za okny začnou burácet zbraně (fronta je 14 km od mého domu), vím, že jsem připravený všeho nechat a rozběhnout se tam, být ve středu dění. Ne, nejsem nemocný. Můj problém je, že jsem rodilý Rus.“

Všechny tři citáty, ač pocházejí od velmi odlišných Rusů, se vztahují k ústřednímu paradoxu Ruska, jeho identity a jeho role ve světě. První představuje zápis ze 6. ledna 1853 z deníku Lva Tolstého, jednoho z největších ruských spisovatelů, jehož rozsáhlé veledílo *Vojna a mír* (1865) válku sice na jedné straně odsuzuje, zároveň ale vykresluje portrét národa semknutého tváří v tvář Napoleonově invazi (1812). Druhý citát pochází z rozhovoru, který jsem v roce 2013 vedl v Moskvě s ruským důstojníkem čerstvě ve výslužbě, veteránem ze sovětské války v Afghánistánu (1979–1988) a obou ruských válek proti Čečencům (1994–1996 a 1999–2009). Tyto ošklivé konflikty ho stály oko, manželství a podle toho, kolik toho vypil, i větší část jater – přesto ale dokázal skloubit idealistickou představu důležitosti míru a bratrství národů se spoustou příběhů o nelidskosti válčení, při nichž tuhla krev v žilách. Třetí je z 10. září 2017 z internetového zápisníku Maxima Fomina, který už tehdy vystupoval pod pseudonymem Vladlen Tatarskij. Tento etnický Rus narozený na Ukrajině se potom, co vyloupil banku, přidal k Ruskem podporované protivládní milici na ukrajinském Donbasu (2014–2017), aby se pak v Rusku stal slavným proválečným „vojenským bloggerem“. V roce 2023 ho zabila bomba ukrytá v bustě, již mu zřejmě daroval někdo ošálený ukrajinskou tajnou službou.

Pacifista; profesionální voják; válečný nadšenec. Dohromady ztělesňují základní paradox, který jsem při svých zkušenostech s Ruskem (poprvé jsem je navštívil v roce 1980) a jeho bohatou, i když často krvavou historií, vnímal i já. Kázání středověké církve o Boží milosti míru pro vojenskou šlechtu, která měla válku jako svoje povolání. Zdánlivě upřímné úvahy carských úředníků, kteří obhajovali sérii imperiálních výbojů, ať už do Evropy, na severní Kavkaz, nebo do střední Asie, jménem civilizace a milosrdenství. Sovětská propaganda omílající proklamace o oddanosti vizi světa bez válek v kontrastu se zástupy

vojáků pochodujících po Rudém náměstí. Tvrzení Vladimira Putina, že jeho brutální invaze na Ukrajinu v roce 2022 ji měla zachránit před (mytickými) nacisty.

Rusové samozřejmě na pokrytectví nemají monopol. Dějiny většiny zemí jsou plné týchž rozporů a u bývalých impérií to platí dvojnásob. Rusko mi ale osobně vždycky připadalo trochu jiné. Není pochyb, že si jsou Rusové hluboce vědomi hrůz a dopadů války. Zajděte si na Piskarjovský památný hřbitov na severovýchodě Petrohradu, kde jsou v masových hrobech uloženy ostatky asi 420 tisíc civilistů a 50 tisíc vojáků, kteří padli během 872 dny trvajících obléhání Leningradu za druhé světové války, a dopady si sami živě uvědomíte – přitom se jedná jenom asi o polovinu obětí obléhání a jedenáctinu etnických Rusů zabitých během celé války. Je to ale také země, kde jsou vojáci všude, a to bez dvojznačnosti západních přístupů k ozbrojeným složkám, kdy prázdné děkovné fráze vojákům za službu vlasti jdou často ruku v ruce s pocitem, že jde o trochu nebezpečné outsidersy nebo o atavistický pozůstatek minulosti. V Rusku děti na školních hřištích lezou po (náležitě zabezpečených) protitankových dělech a teenageři na Den vítězství beze stopy ironie nosí vojenské čapky *pilotky*. Nejenže se stát dovolává minulých vojenských úspěchů a zdobí budovy nástěnnými malbami ať už maršála Žukova, jednoho z významných velitelů za druhé světové války, nebo Alexandra Něvského, který v roce 1242 zastavil invazi Řádu německých rytířů. I běžní Rusové stále nadšeně chodí na válečné filmy, povzbuzují svoje děti, aby vstupovaly do polovojenské Junarmije, nebo se dobrovolně připojují k pochodu Nesmrtelného pluku s fotografiemi příbuzných, kteří bojovali ve Velké vlastenecké válce, jak jí říkají. Vědomí skutečných dopadů války – že nejde o nějaký sterilní konflikt z počítačové hry – je ale zároveň intenzivní a skoro všudypřítomné. Na každého rozdychtěného „vojenského komentátora“ rozplývajícího se z bezpečí sociálních sítí nad postupem ruských vojsk na Ukrajině připadá desítka lidí, kteří budou s autentickým zápalem mluvit o důležitosti míru. Jak mi řekl jiný veterán z nedávných válek (2016): „Ano, Rusové jsou schopni strašných věcí, aby ochránili svoji matičku vlast. Hodnotě míru ale rozumíme právě proto, že známe dopady války.“

ZEMĚ MEZI

Všechny státy utvářely války a výboje, ale jen o málo zemích to platí tolik jako

o Rusku. Území později rozdělené mezi evropskou část Ruska, Ukrajinu, Moldavsko a Bělorusko bývalo pralesem, po němž byly rozesety malé osady patřící do nejrůznějších kmenových svazů. Podle *Pověsti dávných let* z 12. století, dokumentu jistě diskutabilní historické přesnosti:

[T]ito Slované přišedše usadili se po Dněpru, a nazvali se Polané, a jiní Dřevané, proto že se usadili v lesích; a jiní usadili se mezi Přípětí a Dvinou, i nazvali se Drehovici; jiní se usadili na Dvíně, i nazvali se Poločané, pro říčku, která teče u Dvinu, jménem Polota; od té nazvali se Poločané. Slované pak (jiní, kteří taktéž od Dunaje přišli) usadili se kolem jezera Ilmeň, nazvali se svým jménem...¹

Vikingové oblast nazývali Garðaríki, „země věží“, ale přesnější by možná bylo mluvit o „zemi řek“, které protékají lesy a představovaly klíčové stezky pro války i obchod. Volha, Dvina, Dněpr, Don a všechny jejich přítoky nejenže staré slovanské kmeny volně propojily, ale přitahovaly také Vikingy (slovanským kmenům známé jako *Varjagové*), kteří drancovali vesnice podél nich, aby si odvezli kožešiny, med a otroky, a plavili se až k Miklagardu, „Velkému městu“ Konstantinopoli, hlavnímu městu východořímské říše a vstupní bráně do Serklandu, „Země hedvábí“, jak Vikingové říkali arabským zemím.

Území bylo tedy do velké míry definované tím, mezi čím leželo. Ze všech směrů přicházely hrozby, silnější mocnosti požadující věrnost nebo tribut. Na severu a východě žili Vikingové, kteří sem podnikali výboje v 9. století. Právě tyto vpády daly vzniknout samotnému konceptu území Rusi. Na jihu a východě se nacházely zvlněné stepi, jež celá staletí chrlily zástupy kočovných nájezdníků, které zemi drancovaly, osidlovaly, požadovaly tribut a pak často podléhaly dalším vyzyvatelům z východu. Bulhaři a Chazaři, Pečeněhové a Polovci. Potom mocní Mongolové, kteří se Rusí prohnali ve 13. století a jejichž vpád území na dvě stě let odřízl od Evropy. V době, kdy se sevření uvolnilo, už Rus čelila novým hrozbám ze západu, ať už křížáckým řádům odhodlaným vymýtí kacírství pravoslavné církve, nebo sílící polsko-litevské unii, či posléze Švédům a Dánům a z jihu Turkům. Moskevská Rus se ale rozhodně jen nebránila. Expandovala na jih, východ i západ.

Poloha Ruska byla i jeho tragédií: bez přirozených hranic i mnoha přírodních zdrojů a příležitostí, díky nimž se rozvíjely ekonomiky rivalů (od zemědělské revoluce po nezamrzající přístavy), často stálo proti předním evropským i asijským vojenským mocnostem své doby technologicky v nevýhodě. Rozvoj tohoto státu, od knížat a carů až po komisaře a prezidenty,

tak poháněla válka, respektive její hrozba a potřeba být bojeschopný. Car Alexandr III. údajně prohlašoval, že „Rusko má pouze dva spojence: svoji armádu a námořnictvo“, klidně však mohl říct, že má dva pány. Ruský stát tváří v tvář této výzvě musel o to víc šlapat po krku svým lidem, aby z nich vyždímal muže a daně, nutné k zajištění pocítovaných bezpečnostních potřeb. To často vyvolávalo vzpoury. Někdy formou útěku – částečným důvodem setrvalého rozšiřování hranic bylo pronásledování rolníků, kteří doufali, že na nedotčených územích najdou svobodu –, jindy formou násilných povstání. Výsledkem byl bezpečnostní stát ve všech svých vražedných vtěleních, ať už to byli *opričnici* cara Ivana Hrozného v černých hábitech, kteří při vpádu do Novgorodu v roce 1570 pobili tisíce lidí v odezvě na jejich údajné zběhnutí k polsko-litevské unii, nebo bolševická Čeka, „mimořádná komise“, která během ruské občanské války mezi lety 1917 a 1922 rozpoutala „rudý teror“ proti skutečným i domnělým nepřítelům.

„JEDEN VÝPRASK ZA DRUHÝM“

Neustálé vědomí zranitelnosti, uvězněnosti mezi nebezpečím zásahů zvnějšku a vzpoury zevnitř, formovalo myšlení ruských vládců. Vrcholným ztělesněním tohoto pocitu neustálé zranitelnosti, s níž se jde vypořádat jedine silou a agresí, byl sovětský diktátor Josif Stalin, který památně prohlásil:

Jedním z rysů dějin staré Rusi byl jeden výprask za druhým, které kvůli své zaostalosti musela podstoupit. Napráskali jí mongolští chánové. Napráskali jí turečtí bejové. Napráskali jí švédští feudální páni. Napráskala jí polská a litevská šlechta. Napráskali jí britští a francouzští kapitalisté. Napráskali jí japonští magnáti. Všichni jí napráskali kvůli její zaostalosti, vojenské zaostalosti, kulturní zaostalosti, politické zaostalosti, průmyslové zaostalosti, zemědělské zaostalosti. Zpráskali ji, protože se jim to vyplatilo a mohli to udělat beztrestně.

Následně ještě řekl, že „jsme padesát nebo sto let pozadu za rozvinutými zeměmi. Do deseti let musíme tuto mezeru dohnat. Buď se nám to podaří, nebo nás rozdrťí“. To Stalin prohlásil v roce 1931 a deset let nato, 22. června 1941, Hitler zahájil operaci Barbarossa, největší pozemní ofenzivu v dějinách. Byl to začátek bojů téměř nepředstavitelného rozsahu a brutality. O přežití

spolu válčily dva totalitní systémy, ale právě Sovětský svaz zvítězil a vyšel z války jako velmoc – byť vykrváčená a traumatizovaná. Za svoje přežití ale do velké míry vděčil tomu, jak moc byl stalinismus postaven na státní válečnické mašinerii, od ekonomiky až po schopnost mobilizovat a řídit svoje lidi.

Velká vlastenecká válka nadále zůstává ústředním aspektem ruské identity. I současný Putinův režim se snaží zahalit jejím pláštěm a rámuje sám sebe, jako by byl dotlačený k podobnému existenčnímu boji o suverenitu a přežití. Invaze na Ukrajinu pro Putina nebyla imperiálním dobrodružstvím, ale aktem nezbytné sebeobranu, aby se Ukrajina nestala politickou a vojenskou zbraní nesmiřitelně nepřátelského Západu namířenou proti Rusku. Nemusíme a neměli bychom přijímat jeho pokroucenou sebeospravedlňující logiku, ale měli bychom si uvědomit, že se jedná jen o dalšího z ruských vůdců, který věří tomu, co se podle vlastních slov naučil jako dospívající tahající se s gangy po městě, které na sobě ještě neslo jizvy války: „ulice Leningradu mě naučily jednu věc: pokud je boj nevyhnutelný, musíš zaútočit jako první.“ Měl jsem zprvu naivní představu, že zvládnou pokrýt každou válku a bitvu, ve které během uplynulého tisíciletí a půl Rusko a Rusové bojovali, rychle se ale ukázalo, jak pošetilá ambice to byla. Za prvé by to vyžadovalo několikavazkový cyklus, nikoli jedinou knihu; za druhé by se z díla stal určený výčet střetů a konstatování, jak dopadly, bez jakéhokoli kontextu, jako kdybyste chtěli udělat knihu fotbalových výsledků; a za třetí by přes tu strašnou spoustu stromů vůbec nebylo vidět les. Záměrem této knihy je místo toho spojit široký historický záběr politických, vojenských, ekonomických a sociálních dějin napříč staletími a válkami, které je protkávají, s úvodem do některých relativně málo známých konfliktů, jež tento příběh pomáhají ilustrovat, od invaze Ivana Hrozného do Kazaňského chanátu až po koloniální války ve střední Asii v 19. století. V některých případech musím chronologicky trochu skákat, abych se mohl držet tématu, ale doufám, že to mi čtenář odpustí. V době vražedné imperiální války Vladimira Putina na Ukrajině, války, kterou většina Rusů nepodporuje, ale přijímá, je zvláště důležité chápat způsoby, jak válka a vojenská bezpečnost utvářely a utvářejí nejen minulost Ruska, ale i jeho sebepojetí v přítomnosti a to, jak se reálně diskutuje o jeho budoucnosti.

PRVNÍ ČÁST

Zrod Rusi

1

BUDOVÁNÍ RUSI

Vpád do Konstantinopole, roku 860

860 Vpád Askolda a Dira do Konstantinopole

862? Rurik přijíždí k Ladožskému jezeru

879 Rurik umírá

882 Oleg dobývá Kyjev a dělá z něj hlavní město říše místo Novgorodu

907 Vpád do Konstantinopole, k němuž patrně vůbec nedošlo

911 Smlouva mezi Kyjevem a Konstantinopolí

912 Oleg Moudrý umírá

Do mramorové zidky horního ochozu chrámu Svaté Moudrosti (*Hagia Sofia*), pravoslavné baziliky proměněné v mešitu, jsou vyryty špičaté severské runy, které praví: „Tyto runy vyryl Halfdan“, tedy v důsledku „Halfdan byl tady“. Je to přetrvávající doklad přítomnosti vikinských žoldáků a obchodníků v tehdejším hlavním městě východořímské říše Konstantinopoli – a nájezdnických a obchodních stezek, které se táhly přes celý kontinent a zároveň utvářely Rus. Co nám vlastně říká jeho název? Moderní „Rusko“ pochází ze staršího pojmu „Rus“, který je pravděpodobně odvozený z finského *ruotsi*, což pochází z archaického *roocci*, jež má kořeny ve slově *rothr*, staroseverském výrazu pro kormidelní veslo. Rusové byli námořníci, vikinští dobrodruzi a dobyvatelé, kteří ve svých dlouhých lodích s vesly dopluli nejen ke břehům dnešního Ruska, ale po divokých, širokých řekách nakonec až k onomu vzácnému klenotu starodávného světa, do Konstantinopole, do Velkého města. Byli to právě Byzantinci, kdo tyto cestovatele se štrapatými hřívami nazvali v řečtině „Rossija“, z čehož se vyvinul i současný ruský výraz pro Rusko. Tento obšírný etymologický exkurz ilustruje, jak moc je samotný koncept ruské země a lidu produktem výbojů.

To se samozřejmě netýká výhradně Rusů. Anglické England je odvozeno od „Englaland“, země Anglů, podle germánských kmenů, které se během raného středověku usídlily v Británii. Amerika za svůj název vděčí Amerigovi Vespuccimu, italskému objeviteli, který zmapoval Karibik a jižní Atlantik, i když nebyl tak namyšlený, aby po sobě pojmenovával kontinenty. Že to

nebude špatné pojmenování, zřejmě usoudil až kartograf Martin Waldsemüller při hledání názvu pro tento světadíl pro svoji mapu, která vyšla v roce 1507. U Ruska je ale obzvlášť zajímavá otázka, jestli je samotným původem země a národa dobývání, nebo asimilace.

ZEMĚ VHODNÁ K DOBYTÍ

To, jak se z Garďaríki stal národ, je předmětem zakladatelského mýtu, o němž se celá staletí vedou politické spory. Podle tohoto příběhu kolem roku 862 dánský dobrodruh, jemuž Rusové říkají Rurik, přistál se svojí družinou u břehů Ladožského jezera, daleko na severozápadě. Patrně nepřišel jako vetřelec, nýbrž vyslyšel prosbu. Území, která se později stala severoevropskou částí Ruska, byla v té době rozdělena mezi řadu různých kmenů, některých slovanských, jiných ugrofinských: Kriviče a Vjatiče, Čudy a Merji, Radimiče, Vepsy i mnohé další. Byly co do počtů relativně malé a rozptýlené, ale i tak mezi sebou bojovaly o klíčové přechody přes řeky, zásoby kožešin a další strategické zdroje. Podle *Pověsti dávných let* je ničivé konflikty nakonec unavily. Protože si nedokázaly zvolit vůdce ze svého středu, obrátily se na Varjagy, jak říkaly skandinávským Vikingům. Proti Varjagům, kteří na ně útočili, aby získali kožešiny a otroky, sice bojovaly, ale zároveň je respektovaly coby udatné válečnický a důmyslné vojevůdce, věrné svému slovu a, což bylo možná vůbec nejdůležitější, cizince, u nichž tolik nehrozilo, že budou zvýhodňovat jeden kmen proti jiným.

A tak vyslaly zprávu: „Naše země je velká a bohatá, ale postrádá řád. Pojdte nám vládnout.“ Když tato slova doputovala k Rurikovi, rozhodl se nabídku přijmout. Nejprve se svými muži vystavěl Aldeigjuborg, pevnost na pobřeží Ladožského jezera, a potom vnitrozemské obchodní stanoviště u jezera Ilmeň, které se rozrostlo ve tvrz, z níž se stalo město, jež pojmenoval Holmgarth a jemuž se později začalo říkat „Nové město“, tedy Novgorod. Dřevem opevněný Novgorod, nejsevernější z velkých měst, která definovala ranou Rus, byl také nejkosmopolitnější z nich. Město náleželo spíš kupcům než válečnickům, disponovalo rozvíjející se tradicí místní samosprávy (bylo známé i jako republika), a dokonce i omezeného a neumělého druhu demokracie, připomínající skandinávský *thing*, sněm svobodných mužů.

PŘÍCHOD VARJAGŮ

Oddělíme-li fakta od smyšlenek, vikinský dobrodruh, který na začátku 60. let 9. století společně se svými bratry (vystupujícími v *Pověsti dávných let* pod velmi neseverskými jmény Sineus a Truvor) a dostatkem válečníků vydal na severozápad dnešního Ruska, aby si zde vybudoval království, skutečně existoval, ať už se jmenoval Rurik, nebo ne. *První novgorodská kronika*, která je zřejmě ještě starší než *Pověst dávných let*, nicméně zdůrazňuje, že ještě o rok nebo dva dříve byli Varjagové dosud nevídanými nájezdníky. Místní kmeny „povstaly proti Varjagům a zapudily je za moře; a začaly si vládnout a zakládat města“.⁴ Cesta k dobrovolnému poddání se včerejším plenitelům tedy byla patrně podivuhodně rychlá.

Možným vysvětlením je, že se Vikingové stávali čím dál výraznější silou po celé severní Evropě. Anglie zřejmě začala platit *danegeld*, tribut, který měl odvrátit nájezdy na její pobřeží, už v polovině 60. let 9. století. Přibližně v téže době vpadli Dánové a po nich Švédové na území Kuronců u Baltu. Není tak překvapivé, že kmeny budoucího severovýchodního Ruska také čelily čím dál zuřivějším a organizovanějším nájezdům. Vikingové nejdřív drancovali. Potom si vynucovali tribut pod hrozbou dalších nájezdů, jako takoví mafiáni na lodích. Postupem času se proces stal strukturovanější a pravidelnější a rozvíjel se buď do podoby nájezdů na konkurenční kmeny za úplatu, protože Varjagové nikdy nepohrdali žoldněřskou prací (a v 10. století se také proslavili coby elitní varjažská garda byzantských císařů), nebo dokonce společných operací. Americký ekonom a politolog Mancur Olson (ironickou shodou okolností norského původu) popisoval v knize *Power and Prosperity* („Moc a prosperita“), že vlády často vznikají ve chvíli, kdy „potulní lupiči“ bez podílu na místní ekonomice převezmou moc. Stanou se z nich „usedlí lupiči“. Pořád vysávají a vykořisťují, ale už mají zároveň zájem chránit svoji kořist, svoje poddané, a dbát na to, aby byla v rámci možností spokojená.

K tomu zřejmě došlo i zde. Existují ovšem přesvědčivé argumenty, že celek, o němž můžeme uvažovat jako o nejstarším předchůdci Ruska, se ve skutečnosti zrodil o kousek dál na východ, v místě zvaném Gorodišče, v ubránitelné oblasti, kde se řeka Volchov vlévá do jezera Ilmeň. Archeologické průzkumy naznačují, že tam stálo opevněné sídlo, které prosperovalo díky obchodu a tributům – mohlo se jednat o tvrz regionálního panovníka, jemuž Byzantinci říkali *chaganus*, což je do řečtiny převedený titul „kagan“ používaný chazarskou říší na východě. Byzantinci o této postavě věděli, protože k nim v roce 838 vyslala poselstvo a o rok později někteří z těchto Rusů doprovázeli byzantskou delegaci ke dvoru Ludvíka Pobožného, krále Franků

a spolupanovníka svaté říše římské. Ludvík usoudil, že jsou to Švédové, ale z popisu jejich cesty je zřejmé, že přišli z oblasti dnešního Ruska. Ať už byl tento chaganus kdokoli – a nemáme ani záznam o jeho jméně –, jeho hlavní dědictví představuje zřejmě to, že položil základy nájezdnické vlády, i když o jakkoli organizované říši nemůže být dosud řeč a v 60. letech 9. století už byla jakákoli jeho autorita pryč. Existence Gorodišče mohla být příčinou Rurikova rozhodnutí založit Holmgarth.

Jelikož mohl Rurik stavět na těchto základech, založil na severu vlastní knížectví. Dál na jihu se jako patrně stejně důležití ukázali dva další vikinští dobrodruzi, kteří chtěli nájezdnictví proměnit ve vládu: Askold a Dir. Někdy v 50. letech 9. století pronikli na jih a dobyli Kyjev, který byl už přinejmenším od 5. století obchodním střediskem. Ležel na jedné z klíčových obchodních stezek mezi Skandinávií a Konstantinopolí, a tedy mezi severní Evropou a Středním východem. Byl hlavním městem Polanů (lidu plání nebo mýtin) a platil tribut chazarské říši, ale Askold, Dir a jejich muži do města vtrhli a zmocnili se ho.

Právě Kyjev – a ne Novgorod – se stal základním pilířem rodící se Rusi (minimálně do roku 1240, kdy ho vyplenili Mongolové). Jaký má tedy smysl věnovat tolik pozornosti Rurikovi a legendě o jeho pozvání? Ta představuje mnohem pozdější výmysl, který měl dodat zvláštní status jeho rodu, Rurikovcům, kteří se na Rusi na následujících sedm staletí stali dominantní dynastií, a také zklidnit napjaté sociální vazby mezi dobyvateli a dobytými. Stejně jako se po Normanském záboru v roce 1066 Normané a Sasové smísili v jeden anglický národ, propojili se postupem času i varjažští dobrodruzi a početnější příslušníci místních kmenů. Pojetí podrobení jakožto pozvání pomohlo utišit bouři a během následujících století bylo podle aktuálních politických potřeb připomínáno, nebo zpochybňováno. Nicméně je jasné, že první roky rané Rusi měly do harmonického budování státu daleko, formovala je válka, zrada a drancování.

VPÁD DO KONSTANTINOPOLE, ROKU 860

Jen těžko lze dostatečně zdůraznit, jak moc byla pro region významná Konstantinopol. Byla bohatá a fungovala jako středisko obchodu napříč Evropou, Středním východem i západní Asií. Byla mocná, dosud neoslabená dlouhými válkami se svými arabskými sousedy. Pyšnila se také nesmírnou kulturní autoritou: ne nadarmo jí Rusové později říkali Cařihrad, „Císařské město“, a snažili se budovat Kyjev po jejím vzoru. Pro rabující dobrodruhy byla zkrátka a dobře cílem náročným, stejně jako neodolatelným. Pomýšleli Askold a Dir na vpád do Konstantinopole, už když dobývali Kyjev? To nemáme, jak zjistit. Útok, k němuž došlo v roce 860, byl ale zřejmě vyvrcholením dlouhého boje o obchodní stezky. Ve 30. letech 9. století pomohli byzantští stavitelé Chazarům na levém břehu dolního toku Donu vybudovat pevnost z vápence a cihel, která dostala jméno Šarkel (v chazarštině „Bílý dům“). Od dokončení Cimljanské přehradní nádrže v roce 1952 je Šarkel pod vodou, ale vykopávky ve 30. letech 20. století dokázaly, že šlo jak o vzkvétající obchodní stanici na takzvané „Chazarské cestě“ mezi Baltským a Kaspickým mořem, tak o mocnou pevnost. Společně se svým dvojčetem na pravém břehu ovládaly klíčový bod, kde byly řeky Don a Volha tak blízko u sebe, že bylo možné lodě přepravit z jedné na druhou po souši.

Pokud ale danily nebo blokovaly ruský obchod na Chazarské cestě, jak někteří tvrdí, nebylo by logičtější zaútočit na Chazary, kteří si pevnost nechali vybudovat a kterým patřila, místo na Byzantince, kteří ji jenom postavili? Těžko dojít k jinému závěru, než že Konstantinopol prostě představovala lukrativní cíl, jehož vyplnění by navíc vydalo přinejmenším na jednu dvě ságy. Když se Askold a Dir zmocnili Kyjeva, dostala se jim s ním do rukou také klíčová říční přístupová cesta do Cařihradu, což zřejmě představovalo neodolatelné lákadlo. V roce 860 dali dohromady asi dvě stě lodí. Obvykle byly zhotovené tak, že se vydlabal celý kmen stromu, aby byla loď dostatečně lehká, a dva muži ji tak zvládli přenést mezi oběma řekami, dostatečně mělká, aby zvládla písčiny a přejeze říčních cest, ale zároveň aby mohla být vybavena plachtami, příčnickem a prkny připevněnými k bokům k vyvýšení paluby pro vyplutí na otevřené moře. Výprava se účastnila různorodá směska bojovníků: Varjagové, družiny slovanských kmenových náčelníků a odvedenci z vesnic. Sjednocoval je sen o hojné kořisti a podařilo se jim Konstantinopol zastihnout nepřipravenou „jako úder blesku z nebe“, jak to formuloval byzantský patriarcha Fótios. To, že by tito „barbaři ze severu“ mohli představovat hrozbu, nikoho ani nenapadlo. Skutečná hrozba pro „Město“ (jak mu říkali jeho obyvatelé, jako kdyby žádné jiné nebylo toho označení hodno) mohla přece

přijít jedině z východu či z jihu. Císař Michael III. pobýval se svým vojskem na tažení v Malé Asii. Jeho námořnictvo – které by jinak mohlo lupiče zastihnout, když za soumraku proplouvali Bosporem, a udeřit na ně obávaným řeckým ohněm – bylo nasazeno v Egejském a Středozemním moři. Drobná vojenská posádka v Konstantinopoli zůstala, ale město se v podstatě muselo spolehnout na svoje pevné hradby. Lupiči proto nejprve vydrancovali a vypálili příměstská sídla před nimi.

Jako první vyplenili čtvrť Sykai na východě, dnes známou jako Galata. Den nato nasedli do lodí a vydali se po Marmarském moři kolem města na jih, kde narazili na souostroví známé jako Demonisoi, „Ostrovy démonů“ (dnes pojmenované přívětivěji Princovy ostrovy). Sem se vyhošťovali hodnostáři, kteří upadli v nemilost, včetně bývalého patriarchy Ignatia, rodným jménem Nikéty, syna císaře Michaela I. Ten byl po otcově sesazení z trůnu vykastrován a přinucen k duchovenské službě, aby ztratil nárok na trůn: byzantská politika rozhodně nebyla pro slabé povahy. Bývalá císařovna Theodora ho v roce 847 jmenovala konstantinopolským patriarchou, ale ukázalo se, že je v politickém životě sice agresivní, ale také náchylný vždy se přidat k nesprávné straně. Když byla Theodora vyšachována, musel složit úřad a odejít do vyhnanství na Demonisoi, kde už předtím stačil založit tři kláštery. Nyní musel sledovat, jak je nájezdníci plení a mnoho jeho přívrženců rozsekávají na kusy.

V obléhání ale Rusové zdatní nebyli a nanejvýš tisícovka lupičů nestačila, aby ztekli hradby, natož aby dobyli město, jež bylo v té době domovem více než čtvrt milionu duší. Vyčerpané jednotky za hradbami se ovšem zároveň neměly jak útočníkům důstojně postavit. Nastala nepříjemná patová situace. Během ní se Rusové pokoušeli obránce vylákat ven vzpurnými gesty, jako když všichni naráz vytasili meče. Byzantinci je na oplátku ostřelovali z cimbuří. Rusové se nakonec stáhli a s loděmi naloženými kořistí z předměstí odpluli. Slávy dobytí Konstantinopole se jim nedostalo, ale mohli se utěšovat lupem a vědomím, jak dokázali Cařihrad vyděsit. Byzantinci si později vymýšleli zbožné mýty, v nichž tvrdili, že lupiče zahнала na útěk Theotokos, tedy Panna Maria, ale na praktické úrovni začali brát barbary ze severu vážně.

OLEG MOUDRÝ

Askold a Dir triumfovali, ale nájezdníci a uchvatitelé nemůžou usnout na vavřínech. Rurik v Novgorodu konsolidoval moc. Doprovázeli ho dva jeho

bratři, kteří vládli coby jemu podřízená knížata. Po jejich smrti byl podle kronik čím dál autoritářštější a vládu nad sídly, která měl v rukou – Polockem, Rostovem, Starou Ladogou, Muromem, Běloozерem –, začal svěřovat svým kumpánům. Nic z toho nebylo snadné: jeho ruských stoupenců bylo pořád relativně málo a nehledě na pěkné mýty o tom, jak byl do země pozván, svoji vládu často museli prosazovat ohněm a mečem. Podle *Pověsti dávných let* se například v roce 864 v Novgorodu místní pod vedením jistého Vadima Udatného vzbouřili, protože byli rozzlobení, že se k nim Rusové chovají prakticky jako k otrokům. Zkušeni vikinští válečníci vzpouru násilně potlačili, zabili Vadima a pobili i mnoho dalších vzbouřenců.

Rurikovi se nicméně podařilo nejen udržet si moc, ale též vybudovat základní politickou strukturu, postavenou na osobních slibech věrnosti a podepřenou vědomím Vikingů, že jsou malou vládnoucí elitou obklopenou početnějšími a často nepoddajnými kmeny, a že rozpory by tak snadno mohly znamenat katastrofu. Po jeho smrti kolem roku 879 nemohl nastoupit na trůn jeho roční syn Igor (což je zřejmě až později rusifikovaná podoba jména Ingvarr), a tak se vlády ujal coby regent Oleg, Rurikova pravá ruka. Pokud vám to připadá trochu jako převrat, máte zřejmě pravdu. Oleg ostatně svoji nemilosrdnou agresivitu naplno projevil hned vzápětí, když obrátil pozornost ke Kyjevu.

V roce 882 Oleg shromáždil vojsko složené z Varjagů a kmenových válečných skupin. Vydali se na jih, kde dobyli nejprve Smolensk a potom Ljubeč. Tato dvě města leží v podstatě přímo na cestě mezi Novgorodem a Kyjevem, ale zdá se, že Askold a Dir útok nečekali o nic víc než Byzantinci v roce 860. Oleg vedení obou měst předal svým mužům a po mohutné řece Dněpru pokračoval dál na jih. Když se přiblížili ke Kyjevu, nechal většinu vojska za sebou, mimo dohled, a přirazil ke břehu s klamně malou družinou. Tvrdil, že je novgorodský kupec s nákladem šperků a dalšího zboží, které plánuje prodat v Konstantinopoli, a vyslal posla k Askoldovi a Dirovi, aby jim vzkázal, že je nemocný, ale potřebuje s nimi něco důležitého probrat a zve je do svého skrovného tábořiště. Obchod po Dněpru ve směru ke Konstantinopoli byl v té době běžný stejně jako kšeftíky bokem a kupčení s informacemi, a tak oba kyjevští spoluvládci Olegovi zřejmě uvěřili a šli se s ním setkat s pouze symbolickým ozbrojeným doprovodem.

To byla fatální chyba. *Pověst dávných let* vypráví, že když vstoupili na Olegovu loď, prý jim sdělil: „Vy nejste knížata, ani rodu knížecího, ale já jsem rodu knížecího a tento jest syn Rurikův,“ a následně je nechal zabít. I když se může

zdat, že nebylo nutné, aby se před zavražděním svých soků ještě posmíval jejich původu, měl k tomu ve skutečnosti dobrý důvod. Zajištění větší legitimacy bylo klíčové pro vytvoření stabilnější struktury vládnutí na stále poměrně čerstvě dobytých územích, kde byli Varjagové malou menšinou, jakkoli vojensky efektivní. Askold a Dir patrně nikdy nepředstírali, že jsou někým víc než dobrodruhy, a dá se říct, že zemřeli tak, jak žili. Prohlášením si zároveň chtěl získat jejich muže, kteří byli dosud v Kyjevě, a zdá se, že prostřednictvím vyjednávání, silové převahy a pár dalších pečlivě promyšlených vražd se Oleg vlády nad Kyjevem bez větších obtíží zmocnil. Těla Askolda a Dira nechal zakopat za městskými hradbami, aby tak symbolicky vypudil a pohřbil i jejich vliv.

Z města ležícího na Dněpru a tím i na cestě do Konstantinopole udělal alespoň podle příběhu, o který se později ze zjevných důvodů začaly vést spory, svoje nové hlavní město a prohlásil o něm: „Nechť je matkou ruských měst.“ Kyjev byl náročná a chamtivá matka. Olegovi, který si vysloužil přezdívku „Moudrý“, se možná mělo říkat spíše „Rázný“. Novgorod začal Kyjevu platit tribut a Oleg nadále po celou dobu svého panování rozšiřoval území, jimž vládl. Spíše než o budování království se jednalo o tradiční vikinský mafiánský model, v jehož rámci nutil další kmeny k placení tributu. První byli Drevljané, lesní lid, bezprostředně na západ od Kyjeva, které si podmanil v roce 883. Pak se zaměřil na kmeny, jež dosud musely platit chazarské říši: Tiverce na jihu po řece Dněstru a Severce a Radimiče na severovýchodě. Například u Radimičů si nebral servítky a zeptal se jich: „Komu dáváte tribut?“ Když odpověděli, že Chazarům, vyzval je: „Nedávejte nic Chazarům, ale dávejte mně.“⁵ Jinými slovy nechtěl pouze tribut, ale monopolní tribut, prvotní základ vlády a jednoznačný signál Chazarům.

KMOTR RUSI

V roce 890 už Oleg svoje kmenové výboje v zásadě dokončil a mohl se honosit jistou autoritou na rozsáhlém pásu území od Černého moře až k Baltu, propojeném říčními trasami vedoucími hlubokým lesem a s mocenskými centry v Novgorodu a Kyjevu. Oleg se čas od času zapojoval i do lokální politiky, ale dokud mu města a kmeny platily tribut v plné výši a včas a poskytovaly mu vojáky, když je potřeboval (ještě ke všemu s příslibem podílu na kořisti), mohly si vládnout v podstatě samy. Nebylo to žádné království, ale

ta nejvolnější možná konfederace. I tak můžeme za kmotra Rusi považovat právě Olega Moudrého spíše než mnohem oslavovanějšího Rurika.

Jakkoli si Oleg neváhal nárokovat právo na vládu, nepocházel z knížecího rodu. Jeho legitimita závisela na jeho důvtipu a úspěchu, schopnosti odměňovat ty, kdo stáli při něm, a trestat ty, kdo při něm nestáli. Nejlépe by jeho status upevnila dohoda s Konstantinopolí. Podle ruských kronik Oleg v roce 907 také vpadl do Konstantinopole. *Pověst dávných let* uvádí, že nechal Igora v Kyjevě a dal dohromady několik tisíc mužů, kteří městské brány našli opět zavřené a přístavy zahrazené řetězy. Popis pokračuje velmi vynalézavým a bohužel také velmi málo uvěřitelným zvratem. Oleg nechal na lodě připevnit kola, takže mohly objíždět město a opět drancovat předměstí před hradbami. Podle pověsti se vyděšení Řekové, známí už tehdy jako Byzantinci, dožadovali míru, ale proradně útočníkům předložili otrávené jídlo a pití. Oleg jejich léčku prohlédl a donutil je přijmout tyto podmínky: zaplatit značný obnos ve stříbře hned na místě, následovaný každoročním tributem a přednostními právy pro ruské kupce. Pak Oleg pověsil na městské brány Konstantinopole svůj štít na znamení vítězství a vítězoslavně se vrátil do Kyjeva s plachtami protkanými zlatem, které mu Řekové museli ušít.

Jde o velkolepý a strhující příběh, který by Olegovi bezpochyby zajistil místo v dějinách – kdyby byl pravdivý. V byzantských kronikách ovšem o takových událostech nejsou téměř žádné záznamy a dohoda zajišťující jejich kupcům zvláštní výsady a obecně upravující vztahy mezi Konstantinopolí a Kyjevem se zřejmě datuje do roku 911. K žádnému nájezdu pravděpodobně nedošlo: detaily buď až příliš připomínají vpád z roku 860, nebo zní moc nereálně (jako lodě na kolech). Nicméně víme, že Kyjevská Rus roky vysílala menší loupeživé výpravy na byzantské držby a území. Během jednoho takového střetu podstatnou část ruských přepadových lodí spálil řecký oheň, hrozivé rané plamenometry Byzantinců.

Dohoda z roku 911 zřejmě spíše odrážela skutečnost, že Rus představovala pro byzantské zájmy čím dál větší hrozbu, aniž by přitom byla tak nebezpečná, že by to vyžadovalo plnohodnotné válečné tažení ještě v době, kdy se Konstantinopol stále potýkala s Araby. Rusové byli otravnou komplikací, již si bylo třeba koupit, nikoli dobyvatelem, kterého by bylo nutné usmiřovat. I tak ale dohoda pro dobrodruhy, kteří do Gardariki přišli ani ne před stoletím, znamenala slušný úspěch. Oleg krátce nato, zřejmě v roce 912, zemřel a z prince Igora, jemuž bylo teď už přes třicet, se konečně stal kníže kyjevský. Zde začíná dynastie Rurikovců, která si nadvládu nad Rusí udržela až do konce

16. století – ironií osudu byl ale jejím skutečným zakladatelem Oleg, který do ní nepatřil. Postupem let se Varjagové a Slované začali ženit a vdávat mezi sebou a jejich jazyky a kultury se slily, byť se značnými regionálními rozdíly. Země i tak zůstala rozdělená, formou stále Gardaríki, jakkoli názvem už ne. Kníže kyjevský byl možná první mezi rovnými, ale jeho vůle platila jen tam, kde si to dokázal vynutit nebo vyjednat. Objevovaly se ale nové výzvy, především kočovní Pečeněhové. Největší hrozbu však patrně představovala nejednotnost samotné Rusi, kde, jak se píše v *Pověsti dávných let*, zoufale často „dáběl vzbuzoval nenávisť mezi bratry“.

Chcete vědět víc?

The Emergence of Rus 750–1200 („Zrod Rusi, 750–1200“, Longman, 1996) Simona Franklina a Jonathana Shepada je kniha podrobná, akademická a neproniknutelná jako ruský les. To platí i o *The Early Slavs: Eastern Europe from the Initial Settlement to the Kievan Rus* („První Slované: Východní Evropa od původního osídlení po Kyjevskou Rus“, Routledge, 1996) Pavla Doluchanova. *Vikings of the Steppe: Scandinavians, Rus' and the Turkic World* („Stepní vikingové: Skandinávci, Rus a turkický svět“, Routledge, 2024) Cseteho Katony první Rusy skvěle zasazuje do širšího kontextu. Ruský film *Viking* z roku 2016 není úplně historický zdroj, ale rozhodně představuje docela zábavné a do určité míry i přesné zobrazení doby.

Russia and its Peoples, c.910

- Kievan Rus'
- Khazar Empire
- Main portages

